

תחומין

[א]

דאורייתא או דרבנן

ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי: (שמות פרק טז פסוק כט)

אלפיים אמה

המשנה (סוטה כז, ב) אומרת בו ביום דרש ר' עקיבא (במדבר לה) ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו', ומקרא אחר אמר (במדבר לה) מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום השבת. ובגמ' (ל, ב) במאי קא מיפלגי, מר סבר תחומין דאורייתא, ומר סבר דרבנן. רוב ראשונים פוסקים כרבנן דתחומין דרבנן, אבל השאילתת (שאילתא מח) פסק כר"ע, שאפילו תחומין של אלפיים אמה אסור מן התורה. וכל זה בתחומין של אלפיים אמה, אבל תחומין של י"ב מיל יש כמה שיטות הסוברות דלכו"ע הוי איסור תורה כדלהלן.

י"ב מיל

(עירובין יז, ב) תני רבי חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה, ומקשה הגמ' איך לוקה הא הוי ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקין עליו, אמר רב אשי מי כתיב אל יוציא (שמות טז) אל יצא כתיב, זאת אומרת שאינו לוקה על לאו דלא תעשה כל מלאכה, אלא על לאו מיחד לאיסור תחומין. הרי"ף (שם ה, א) מביא דברי הגמ' ומקשה היכי אמרינן הכא דלוקין על עירובי תחומין דבר תורה, הרי לא קיימא לן כרבי עקיבא דאמר תחומין מדאורייתא, ועי"ש שרצה ליישב הסוגיא על פי הירושלמי, דיש חילוק בין תחומין של י"ב מיל שהיא כמחנה ישראל שהיא מן התורה, לבין תחומין של אלפיים אמה שאינו אלא מדרבנן.

עירוב לתחומין של י"ב מיל

אבל עי"ש שכתב עדיין הקושיא במקומה עומדת, שאין לנו עירובי תחומין אלא עד סוף אלפים אמה בלבד, ואם הניח עירובו חוץ לאלפים אמה, אין עירובו ואסור לו לצאת חוץ לאלפים אמה אפילו אמה אחת, ואם איסור זה מדרבנן הוא לא ילקה עליהם דבר תורה, אלא לדברי ר"ע. ר"ל שהרי"ף מתקשה בזה שאמרינן שלוקה על "עירובי" תחומין, היינו אם יצא חוץ לתחום בלי שיעשה עירוב, ופשוט לו להרי"ף שלא מועיל עירובי תחומין, אלא לענין תחום של אלפיים אמה, ולא לענין תחום של י"ב מיל.

אבל עי' בחידושי הרמב"ן (שם) שהקשה א"כ למה מועיל עירוב אפילו לר"ע, איך עירוב מבטל איסור דאורייתא, אלא ע"כ צ"ל או שהעירוב הלכה למשה מסיני, או שחכמים סבורין כיון שדעתו בכאן, ואמר תהא שביתתי במקום פלוני עשאו ביתו, ומשם אני קורא אל יצא איש ממקומו, נמצאו העירובין בין ברגליו בין בפה בין בפת כולם דבר תורה הם.

וכיון שכן לכשתמצא לומר מודים חכמים בג' פרסאות שהן מן תורה, וזהו מקומו הכתוב בתורה, אף הן יש בהם עירוב מדין תורה, ומניח אדם עירובו בסוף ג' פרסאות ומהלך ג' פרסאות אחרות.

שיטת הרמב"ם

וכן דעת הרמב"ם שתחומין מן התורה, אלא שבספר המצוות (מצות ל"ת שכא) משמע שפסק כר"ע שאפילו תחומין של אלפיים אמה אסור מה"ת, ואילו ביד החזקה פסק כמו הר"ף. וז"ל הסה"מ, המצוה השכ"א היא שהזהירנו שלא להלך חוץ לתחום המדינה בשבת והוא אמרו (בשלח טז) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, ובאה הקבלה שגבול ההליכה שהיא אסורה מה שנוסף על אלפיים אמה חוץ מן המדינה ואפילו אמה אחת. ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה. ובגמרא עירובין (יז, ב) אמרו לוקין על איסורי תחומין דבר תורה.

וביד החזקה (הלכות שבת פרק כז, א) כתב היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה, שנאמר (שמות ט"ז) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, מקום זה הוא תחום העיר, ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה, אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה. ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה, אבל חוץ לאלפים אמה אסור, שאלפים אמה הוא מגרש העיר.

קושיות הרמב"ן

הרמב"ן (שם) חולק עליהם, וכתב שא"א לומר שהכתוב מזהירן שלא לצאת ממחנה ישראל שהיא ג' פרסאות, שהמחנה כעיר גדולה דמי, ומהלכין את כולה וחוצה לה בתחומי שבת. עוד הביא מכמה סוגיות בש"ס שמבואר דלדין אין תחומין מן התורה כלל, דהנה אמרינן בפ' כלל גדול (סט, א) תנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, לומר שאם עשאו כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, ומיירי שעשה בזדון שבת ושגגת מלאכות, ומקשה הגמ' בשלמא לרבי יוחנן דאמר כיון ששגג בכרת אף על פי שהזיד בלאו, משכחת לה כגון דידע לה לשבת בלאו, אבל לר"ל דאמר אינו חייב קרבן עד שישגוג בלאו ובכרת, דידע ליה לשבת במאי, ומשני דידעה בתחומין ואליבא דרבי עקיבא, אלמא לרבנן ליכא תחומין דאורייתא, דאל"כ משכחת לן אפילו לרבנן שידע בתחום של י"ב מיל.

עוד הקשה מההיא דפרק מי שהחשיך (שבת קנג, ב) שרצה הגמ' להוכיח שיש איסור של מחמר אחר בהמתו בשבת, מהא דתנן המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה, מכלל דאיכא מידי דאין חייבין על שגגתו חטאת ולא על זדונו סקילה, ומאי ניהו לאו דמחמר, ומשני לא תחומין ואליבא דרבי עקיבא, והבערה אליבא דרבי יוסי, משמע שלרבנן לא קיים איסור שבת, שאינו חייב על שגגתו חטאת וזדונו סקילה, ולדבריהם הרי תחומין של י"ב מיל הוי איסור שבת שאינו חייב עליו סקילה.

עוד כתב שגדולה שבראיות כולן הוא שלא הוזכרו ג' פרסאות בתלמוד שלנו בשום מקום, וכיון שנשנה מחלוקת ר"ע ורבנן בתחומין, לר"ע תחומי אלפים אמה מן התורה ולדברי חכמים מדבריהם, ולא הוזכרו שלש פרסאות מעולם בתלמוד, היאך בא ר' חייא ושנה סתם לוקין על ערובי תחומין מן התורה, והלא תחומין האמורים בכל מקום אלפים אמה הם, ולפרש המלקות הזו על השיעור המוזכר בירושלמי ואינו בגמ' כלל, הבל הוא ורעות רות.

ועי' בביאור הגר"א (אורח חיים סימן תד, א) שמביא כל הראיות של הראשונים ודוחה אותם, אבל כתב שראיה גדולה יש ממ"ש (עירובין מה, ב) ואמאי ליקני כו' ואב"א הוי כו' ושם כמה מילין. שהגמ' מביאה ברייתא, גשמים שירדו ביום טוב יש להן אלפים אמה לכל רוח, ומקשה הגמ' ואמאי ליקני שביתה באוקיינוס, לימא דלא כרבי אליעזר דאי כרבי אליעזר הא אמר כל העולם כולו ממי אוקיינוס הוא שותה, אמר רבי יצחק הכא בעבים שנתקשרו מערב יום טוב עסקינן, ודילמא הנך אזלי והנך אחריני נינהו דאית להו סימנא בגוייהו, ואיבעית אימא הוי ספק דדבריהם וספק דדבריהם להקל.

ומוכיח מכאן הגר"א שגם תחומין של י"ב מיל אינו אלא מדרבנן, "ושם כמה מילין" ובכל זאת כתוב ספיקא דדבריהם לקולא.

ועי' בספר עמודי אור (סי' יד, יז) שלפי הטורי אבן (הובא לקמן) שביו"ט כו"ע מודו שאין איסור תחומין מן התורה, ניחא דשם מיירי ביו"ט. עוד תי' שלפי דברי המ"א (שם ס"ק א) שמביא בשם מהרלב"ח, שהא דאמרינן י"ב מיל דאורייתא אינו אלא בהאדם עצמו, אבל כליו ובהמתו הוי דרבנן, ניחא דשם מיירי במים, אבל המ"א כותב שמהר"ם אלאשקר חולק על המהרלב"ח וסובר שגם בכליו יש איסור מה"ת. הרמב"ן (הובא בסמוך) סובר כמו מהר"ם אלאשקר.

האם כל ההליכה חייב להיות באסור

שוב ראיתי מה שכתב הרמב"ן (עירובין מג, א) שדן באריכות האם מותר לצאת מספינה שהגיעה בשבת, ורצה לחדש שאין איסור תחומין, ר"ל להמשיך ללכת אחרי שיצא חוץ לתחום, אא"כ היה כל ההליכה באיסור, (ולכן בספינה שהיה נוסע למעלה מעשרה מותר). ומביא ראיה לדבריו מהגמ' הנ"ל שמקשה ליקנו שביתה באוקיינוס, ומתרץ ספק דדבריהם להקל, ואף על פי שהגשמים הללו חוץ למקום שביתתן כמה פרסאות הן, **ובודאי כשתמצא לומר תחומין דאורייתא לאדם, אף לכלים תורה הם**, ואעפ"כ אין אומרים בהן כיון שקנו שביתה באוקיינוס ויצאו חוץ לשלש פרסאות אסורין הן מן התורה, אלא ע"כ כנ"ל שאין איסור תחומין מן התורה אלא כשיצאו מתחלת תחומין לסופן באיסור. ולדבריו נדחה ראיית הגר"א, שהטעם דאינו אלא מדרבנן, הוא משום שלא היה ההליכה באיסור.

עוד הוכיח שם מהא (ר"ה כג, ב) דהתיר רבן גמליאל להעדים שבאו להעיד על קידוש החודש, ללכת אלפים אמה לכל רוח, ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר, ויש להם אלפים אמה לכל רוח, והרי העדים הללו הלכו שלש פרסאות עד מקום הועד שעל מהלך לילה ויום אחד מחללין את השבת, ואם היוצא חוץ למקום שביתתו שלש פרסאות על כל פסיעה ופסיעה הוא עובר מן התורה משום אל יצא איש ממקומו, אלו כיון שנעשית מצותן היאך ר"ג מתיר להם אלפים אמה והלא עוברין הם מן התורה בכל יותר מד"א, וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה, אלא בשב ואל תעשה, אלא ע"כ משום שההליכה לא היה באיסור.

[ב]

גדר האיסור

מלאכה או שירחא

והנה בעיקר איסור תחומין דנו האחרונים האם יש כאן משום לתא דמלאכה, או אינו אלא איסור טירחא, ונדון בזה לקמן.

חילוק בין תחומין של אלפיים אמה לתחומין של י"ב מיל

האחרונים (דברי יחזקאל סי' ז, ועמודי אור סי' יד) רצו לחדש דחלוק איסור תחומין של י"ב מיל מאיסור תחומין של אלפיים אמה, שתחומין של אלפיים אמה הוי משום לתא דמלאכה, שיסוד האיסור הוא בזה ששינה מקומו, היינו דכמו שגדר מלאכת שבת הוא שעושה שנוי בחפץ, ה"נ יש איסור לשנות "מקומו", אבל איסור תחומין של י"ב מיל אינו משום לתא ד"מלאכה", אלא משום טירחא בעלמא. ולפי"ז מובן למה הגמ' אומרת שרק לר"ע נחשב יודע עיקר שבת, בזה שיודע על איסור תחומין, דרק לדידיה נחשב שהוא יודע מ"מלאכת" שבת. וכן ההיא דמי שהחשיך, דרק לר"ע נחשב "למחלל שבת" בדבר שאין שגגתו חטאת וזדונו סקילה, באיסור תחומין, אבל לדידן אע"פ שיש כאן איסור תורה אין זה מלאכת שבת, וחילול שבת.

ועי"ש (עמודי אור) שמוכיח שע"כ "יודע עיקר שבת" היינו "מלאכת שבת", דאלת"ה למה לא משני שיודע מצות קידוש שהיא מן התורה, או איסור להניח תפילין בשבת.

אליהו הנביא

הגמ' (עירובין מג, א) מסתפק האם יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה, והגמ' מביאה ראייה שאליהו הנביא היה בא בשבת, והיינו מהא דהני שב שמעתא דאיתארן בצפרא בשבתא קמיה דרב חסדא בסורא, בהדי פניא בשבתא קמיה דרבא בפומבדיתא, מאן אמרינהו לאו אליהו אמרינהו אלמא אין תחומין למעלה מעשרה. והנה נחלקו הראשונים האם אפשר "לקנות שביתה" למעלה מעשרה, שיטת התוס' (עירובין מה, ב) שאפילו למ"ד יש תחומין למעלה מעשרה מ"מ לא שייך שם "קנין שביתה". הרשב"א והריטב"א חולקין שאם אף פעם היה למטה מעשרה אז יכול לקנות שביתה גם למעלה מעשרה. א"כ טוען הדברי יחזקאל לפי תוס' למה שייך איסור תחומין באליהו, הרי לא קנה שביתה, א"כ לא נחשב שיצא ממקומו, אלא ע"כ שאיסור תחומין של י"ב מיל אין הגדרתו מטעם יציאה ממקומו, אלא עצם ההליכה היא שאסור, ולכן אע"פ שלא קנה שביתה, אם לא שאין תחומין למעלה מעשרה היה אסור לו לבא בשבת.

עוד הוכיח מהתרומת הדשן (סי' קב) שכתב דאשת אליהו מותרת לינשא, משום דכתיב אשת רעהו ולא אשת מלאך. א"כ כמו כן אין קנין שביתה למלאך, ואם נאמר שכל האיסור הוא לשנות מקומו, אז כאן אין שינוי מקום, שלא קנה שביתה. אלא ע"כ שהאיסור הוא עצם ההליכה.

עירוב לתחומין של י"ב מיל

עי"ש שבזה מסביר שיטת רבינו דניאל הבללי (הובא בשו"ת ברכת אברהם סי' יב) דרק בתחומין של אלפיים אמה מועיל עירוב, ולא בתחומין של י"ב מיל. וה"ט משום דבתחום של אלפיים אמה האיסור הוא לשנות ולצאת ממקומו, אז אומרים שהמקום שקנה שביתה הוא נחשב ל"מקומו", וממילא מותר לו ללכת משם אלפיפ אמה. אבל איסור תחומין של י"ב מיל אינו אלא מחמת עצם ההליכה א"כ מה איכפת לי ש"קנה שביתה" סמוך ל"י"ב מיל, סוף כל סוף הוא הולך יותר מי"ב מיל.

מתוך שהותרה לצורך וכו' באיסור תחומין

בשו"ת חתם סופר (חלק א סימן קמט) דן על קושיית המהרש"א (כתובות ז, א) שהק' למה לא הותר איסור תחומין ביו"ט לצורך אוכל נפש, וכתב שלכאורה היא קושיא גדולה, דהבאת מאכלים ממקום למקום מיחשב אוכל נפש, ולא רק מכשירים, ומשו"ה הותר הוצאה ואפילו רק לצורך קצת, דמתוך שהותר לאוכל נפש ממש הותר שלא לצורך, ואי מיחשב הבאת המאכלות ממקום למקום מכשירים לא אמרינן מתוך. אבל כתב החת"ס שהאמת יורה דרכו דאין כאן קושיא כלל, דודאי אילו היה איסור תחומין בכלל מלאכה היה בכלל היתר אך אשר יאכל לכל נפש וכו', אמנם תחומין אינו בכלל מלאכה ולא דמי להבערה, דאפילו למ"ד הבערה ללאו יצאה, עכ"פ בכלל מלאכה היתה במשכן אלא שיצאה ללאו, ע"כ הוא בכלל אך אשר יאכל וגו', משא"כ תחומין שהוא איסור בפני עצמו ולא מטעם מלאכה, שהרי אין שום תנא שמכניס איסור תחומין בכלל מלאכת המשכן.

תחומין בבהמתו

נחלקו הפוסקים האם אסור להניח לבהמתו לצאת חוץ לתחום בשבת, המגן אברהם (סימן שה ס"ק יח) מביא דברי הלבוש שאסור, ולכן התרעם על המנהג שנוהגין למסור שוורים לעכו"ם להוליכן, ולפעמים מוליכין אותן חוץ ל"ב מיל, וכתב שאולי ס"ל כרש"י והרמב"ם דגם י"ב מיל הוי דרבנן. שוב הביא שהד"מ כתוב בשם הגמ"ר דאפילו למ"ד תחומין דאורייתא שרי, כיון דליכא בו כרת וסקילה לא עבר על שביתת בהמתו. וז"ל הגהות מרדכי (פסקי קדושין רמז תקמז) שאלה אם מותר למסור בהמה דקה לרועה כב"ש כיון שיוציאנה חוץ לתחום, תשובה נראה דשרי אפילו בשבת עצמו למסרה לרועה עובד כוכבים, דנהי שאדם מצווה על שביתת בהמה מלמען ינוח, היינו שלא יעשה בה מלאכה לא הוא ולא אחר, אבל דבר שאינה מטעם איסור מלאכה אין מחוייב על בהמתו. משמע שתלוי בחקירה הנ"ל, שאם הגדר של תחומין הוא מלאכה אז אסור גם לבהמתו, אבל אם הוא איסור אחר, אז מותר לבהמתו.

ועי"ש שהביא ראייה לדבריו, דבפרק כל כתבי אמרינן מעמיד אדם בהמתו על גב עשבים בשבת ואפילו במרעה, וטעמא מפרש במכילתין יכול לא יניח אדם בהמה לתלוש ולאכול, תלמוד לומר למען ינוח ואין זה נוח שיהא בהמה רעבה. כוונתו דכמו ששם המלאכה הוא בשבילה, כך כאן היא יוצאת חוץ לתחום בשביל מרעה.

עוד כתב שהטעם שמותר הוא משום דאיסור תחומין דרבנן, ואפילו למ"ד דאורייתא אין בה סקילה אלא מלקות לבד.

תחומין בספינה

נחלקו הראשונים האם עוברים על איסור תחומין בנסיעה בספינה, דהנה כתב הרמב"ם (הל' שבת פרק כז, ג) המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהין עשרה, ואין בכל אחד מהן ארבעה על ארבעה טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה. וכתב המגיד משנה שבתשובה כתב שהיכא שיש חשש איסור תורה אז חוששין שיש תחומין למעלה מעשרה, והיכא שאין כאן אלא איסור דרבנן לא חוששין, ולכן פסק שמותר לנסוע בספינה בשבת, משום שאין הנהרות רה"ר ואין כאן איסור דאורייתא, וספק דרבנן לקולא. משמע שהיכא שהוי דאורייתא, יש בעיא בנסיעה בספינה.

אבל הרמב"ן (עירובין מג, א) דן באריכות להתיר, ובין הדברים כתב שאפילו להשיטות ש"ב מיל הוי דאורייתא, "אין אני קורא בזה אל יצא איש ממקומו", כיון שלא הלך ג' פרסאות ברגליו, שהרי הלוך הספינה אינו קרוי הלוך כלל, ותמה על עצמך הוא יושב ברשות היחיד שלו, שהספינה רשות היחיד היא גבוה עשרה ורחבה ארבעה, ואתה חושש לו משום מהלך שלש פרסאות, **איהו מינח ניית וספינה הוא דקא מסגיא**, וחצר מהלכת היא ולא אדם מהלך כלל. הרי לן שס"ל להרמב"ן שאין איסור נסיעה בספינה משום תחומין בכלל, משום שאינו מהלך לעצמו.

הקה"י (עירובין סי' טז) רצה לפרש שנחלקו הרמב"ם ורמב"ן בעיקר הגדר איסור תחומין, שלפי הרמב"ם גדר האיסור הוא יציאה ממקומו, כדכתיב שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו, (שזה בכלל עונג שבת, מנוחת שבת או כבוד שבת) ולכן אפילו אם הוא אינו הולך מעצמו, אלא "מיהו דקא מנחי ליה", עדיין אסור, דסוף כל סוף הוא יצא ממקומו, אבל הרמב"ן סובר שהאיסור הוא הטירחא, ולכן אם הוא אינו הולך בעצמו, אלא שהמים מובילים אותו אין איסור.

אלא דיש להעיר ממ"ש הרמב"ן לפרש למה שייך עירוב בתחומין משום שקנה שביתה במקום ההוא, משמע שהאיסור הוא בשנוי המקום.

[ג]

תחומין ביו"ט

חיוב לינה

בעיקר מה שנוקט המהרש"א והחת"ס שיש איסור תחומין ביו"ט, ולפי השיטות שתחומין מן התורה גם ביו"ט הוי מה"ת, אינו כל כך פשוט דיש בזה מחלוקת. דהנה הגמ' (חגיגה יז, א) מביא למקור שחג המצות טעון לינה מדכתיב ופנית בבקר וכו', ופרש"י שהוא חול המועד, **דאילו ביום טוב תחומין אסור**. והקשו עליו בתוס', דהתינח לר"ע, לרבנן מאי איכא למימר, דלדידהו ליכא איסור תחומין דאורייתא. ומביא ש"מ די"ב מילין גם לרבנן יש תחומין, (עפ"י הירושלמי שהביא הרי"ף) אבל כתבו בתוס' שהש"ס שלנו לא ס"ל הכי, ומביא הראיה שהביא הרמב"ן מהיודע עיקר שבת.

לכן פירשו בתוס' כמו שרש"י עצמו פירש (ר"ה ה, א), שע"כ אין הכוונה ביו"ט עצמו שהרי הוא יום שחייב להתראות פנים בעזרה. הרי לן שבין לרש"י בין לתוס' יש איסור תחומין גם ביו"ט מן התורה.

אבל עי' בספר טורי אבן (שם) שכתב דגם לר"ע לא יתכן שגם ביו"ט אסור מה"ת, דעד כאן לא שמעת ליה לר"ע דתחומין מה"ת אלא בשבת דחמיר, דהא איסור תחומין נפקא ליה לר"ע מאל יצא איש ממקומו ביום השבת, ואכתי יו"ט דקיל משבת מנא לן, דאין למידין קל מחמור להחמיר עליו, ובע"כ תחומין ביו"ט אפילו לר"ע אינו אלא מדרבנן,

עוד ראיה מביאין שגם ביו"ט יש איסור תחומין מה"ת, מההיא דתנן (ביצה לו, ב) דאין רוכבין על גבי בהמה, (אפילו ביו"ט) והטעם איתא בגמ' גזרה שמא יצא חוץ לתחום, והגמ' רצה להוכיח מכאן דתחומין דאורייתא, הרי לן שוב שתחומין אפילו ביו"ט אסור מה"ת.

שביתת בהמתו ביו"ט

כבר הבאנו דברי החת"ס שאיסור תחומין אינו בגדר איסור מלאכה, ולפי"ז יש לדון האם שייך איסורו ביו"ט. דהנה הבית יוסף (אורח חיים סימן תצה, ג) דן האם איסור שביתת

בהמתו נוהג ביו"ט, ומביא דברי הכל בו (סי' נח יז ע"ד) דשביתת בהמה ומחמר, יש אומרים שאחר שנקרא מלאכה הרי זה ביום טוב בכלל לא תעשה כל מלאכה, אבל בחול המועד ודאי מותר, ויש אומרים שאפילו ביום טוב מותר שאין לאוסרה רק בשבת שפרט לך בה הכתוב ע"כ. וכתב הב"י שאינו מבין טעמו של המתיר, דהא כיון דמקשינן יום טוב לשבת חוץ ממקצת דברים שנתפרשו בתלמוד, ושביתת בהמה אינה מכללם, היאך אפשר לומר שהיא מותרת ביום טוב. ואף על פי שלא כתבה הכתוב ביום טוב, כל שאר מלאכות ג"כ לא נכתבו ביום טוב בפרט, ומלא תעשה כל מלאכה ילפינן להו, והא נמי דכוותיהו. ות"י הב"י דאיכא למימר דשביתת בהמתו ומחמר לאו בכלל לא תעשה מלאכה נינהו, שהרי אינה מכלל ארבעים אבות מלאכות ולא מתולדותיהן, אלא לאו לעצמו יחד לו קרא, והילכך אפשר דכיון דלא כתביה רחמנא ביום טוב מישרי שרי.

וגם ברמב"ם מבואר שאין איסור מחמר ביו"ט, דכתב (פרק ה מהלכות יו"ט הל' ב) וז"ל אין מוציאין משא על גבי בהמה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכתב הרב המגיד שיש מי שכתב לפי שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר, והרשב"א (עבה"ק בית מועד ש"ג סי' ז) כתב שני הטעמים עכ"ל. משמע שס"ל שאין איסור מחמר אחר בהמתו ביו"ט, ואין כאן אלא איסור דרבנן.

אם תחומין אינו "מלאכה" למה אסור ביו"ט

ולפי"ז יש לדון גם לגבי איסור תחומין, דאם נאמר שאין כאן משום לתא דמלאכה, ולא נכלל ב"לא תעשה כל מלאכה", א"כ כמו שלא שייך שביתת בהמתו ביו"ט, משום שאינו "מלאכה", ה"נ לא שייך איסור תחומין ביו"ט.

שוב מצאתי שהחת"ס (שו"ת חתם סופר חלק א סימן קנב) עצמו שואל את זה, עי"ש שיש גמ' מפורשת (ביצה טז, ב) שיש איסור תחומים ביו"ט, דתנו רבנן יום טוב שחל להיות בערב שבת אין מערבין לא ערובי תחומין ולא ערובי חצרות, רבי אומר מערבין ערובי חצרות אבל לא ערובי תחומין, מפני שאתה אוסרו בדבר האסור לו ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו. הרי לן להדיא שיש איסור תחום ביו"ט, והרי"ף (פ"ק דביצה) והרמב"ם (פ"ח מעירובין ה"ד) מביאים אותו וכן נפסק בשו"ע (סי' תטז, ה) בלי שום חולק, ודוחק לומר דרבנן אסרוהו ביו"ט דהרי לא מצינו שתקנו כלל שום תקנה בענין תחומין. עוד הביא ראיה מהא דאין רוכבין על גבי בהמה ביום טוב, ובעי למימר משום תחומין, ופריך הניחא למ"ד תחומין דאורייתא אלא למ"ד דרבנן מאי איכא למימר, והשתא קשה למ"ד דאורייתא מי ניחא הא עכ"פ ביו"ט לכו"ע דרבנן היא, אלא ע"כ להך מ"ד ביום טוב נמי הוה דאורייתא, **ואמאי הא בשבת לא הוה אלא בלאו.**

ות"י החת"ס שהרי"ף והרמב"ם הולכים לשיטתם, דס"ל להרי"ף (פסחים כו, ב) דיום טוב מחוייב בלחם משנה מן התורה כמו שבת, כיון דכל עיקר טעמו משום המן שלא ירד בשבת, וגם ביו"ט לא ירד המן, אם כן ממילא מחוייב בלחם משנה מן התורה. ועי' במ"ש תוס' ריש ביצה (ב, ב) ד"ה והיה ביום הששי וכו', שמסופק האם ירד מן ביו"ט או לא, וכתב שיש בזה מדרשים חלוקים. א"כ מאותו הטעם בעצמו יש לאסור תחומין ביו"ט, אף על גב דלא נכלל בלאו דלא תעשה מלאכה, כיון דתחומין נפקא לן (עירובין יז, ב) מקרא דכתיב גבי מן אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, א"כ הוא הדין ליו"ט.